

Pohjolan valot kutsuvasti tuikkivat?

Armi Mustosmäki: How Bright are the Nordic Lights? Job Quality Trends in Nordic Countries in a Comparative Perspective. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Studies in Education, Psychology and Social Research 586, 2017. 123 s. ISBN 978-951-39-7102-1

Armi Mustosmäki tutkii artikkeliväitöskirjassaan Pohjoismaiden työelämän laadun erityisyyttä ja työelämän muutosta vertailevasta näkökulmasta. Tutkimuksessa kysytään, kuinka kirkkaita Pohjolan valot lopultakin ovat. Lähtöoletuksena ovat monien aiempien tutkimusten tuottamat käsitykset siitä, että Pohjoismaita voidaan työelämän laadun näkökulmasta tarkastella yhtenä kokonaisuutena, että Pohjoismaiden työelämässä on jotain erityislaatuista ja että tämä erityislaatuisuus ilmenee korkeana työelämän laatuna.

Mustosmäki hyödyntää tutkimuksessaan erityisesti institutionaalisia teorioita. Näitä ovat teorit tuotantoregiimeistä ja työllisyysregiimeistä. Molemmista voidaan johtaa näkemys, jonka mukaan työelämän laadun kehityksessä ei ole

universaaleja, kaikkia maita koskevia kehityssuuntia joko positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan. Institutionaalisten teorioiden mukaan vaikutukset suodattavat eri maissa erilaisten institutionaalisten rakenteiden kautta toisistaan poikkeavasti. Tutkimuksen keskeinen näkökulma on teoria työllisyysregiimeistä. Pohjoismaat edustavat inklusiivista (osallistavaa) työllisyysregiimin tyyppiä, jolle on ominaista korkea työelämän laatu ja vähäinen työelämän laadun polarisoitumisen uhka. Tutkimuksessa puhutaan erityisesti ”pohjoismaisesta työelämämallista”.

Mustosmäki on kuitenkin myös kriittinen joitain työllisyysregiimiteorian elementtejä kohtaan, kuten teorian kykyä huomioida institutionaalisten rakenteiden muutoksia sekä teorian tietynlaista sokeutta esimerkiksi sukupuolen mukaisia tai sektorikohtaisia eroavaisuuksia kohtaan. Tutkimuksen ansiona on, että se on tietoinen näistä teorian rajoituksista ja pyrkii myös empiirisesti tarkastelemaan niihin liittyviä kysymyksiä avaten kiinnostavia laajenuksia vertailevan työelämän laadun tutkimuksen kenttään. Esimerkiksi ”naisystävällisen hyvinvointivaltion paradoksin” mukaan pohjoismaisen mallin perhepolitiikka voikin

olla ongelmallista erityisesti hyvin koulutetuille naisille työelämässä ja estää heitä pääsemästä hyviin yksityisen sektorin työpaikkoihin, johtaviin aseisiin ja korkeisiin palkkoihin. Vastaavasti keskustelut ”institutionalisesta ankkuroidinnista” ja ”institutionalisesta välttelystä” kiinnittävät huomiota siihen, kuinka kovan globaalin kilpailun kohteena olevilla aloilla pohjoismaisen mallin institutionaaliset suojamekanismit voivat tosiasiaassa jäädä varsin ohuiksi.

Tutkimusaineistona Mustosmäellä ovat eurooppalainen työolotutkimus, Tilastokeskuksen työolotutkimus ja eurooppalainen elämän laatu -tutkimus. Työelämän laatua (*job quality*) hän tarkastelee neljän pääulottuvuuden avulla. Nämä ovat mahdollisuus käyttää ja kehittää osaamista työssään, mahdollisuus vaikuttaa työssään, työn voimaperäisyys ja työhön liittyvä epävarmuus. Väitöskirjan yhteenveto-osiossa Mustosmäki esittää laajan katsauksen ”subjektiivisten” ja ”objektiivisten” työelämän laatua koskevien lähestymistapojen vahvuuksista ja heikkouksista. Käyttämäänsä työelämän laadun mittareita hän ei kuitenkaan miellä ”objektiiviksi”, vaan käyttää niistä oikeammalta kuulostavaa käsitettä ”itseilmoitettu työelämän laatu”. Tehdyillä metodologisilla valinnoilla tut-

kimus kiinnittyy suomalaiseen ja eurooppalaiseen alan tutkimuksen valtavirtaan.

Tutkimuksen tulokset ovat suurelta osin institutionaalisten teorioiden, erityisesti työllisyysregiimiteorian, mukaisia. Työelämän laatu on säilynyt Pohjoismaissa korkeana kansainvälisessä vertailussa, eikä aineisto anna viitteitä lisääntyvistä polarisoitumisesta eri ammattiasemassa olevien kesken. Esimerkiksi Tilastokeskuksen vuosien 1977 ja 2013 välisten työolotutkimusten aikasarjojen analyysi viittaa pikemminkin työelämän laadun tasoittumiseen sosio-ekonomisten ryhmien (työntekijät, alemmat toimihenkilöt, ylemmät toimihenkilöt) kesken. Tekijä löytää kuitenkin merkkejä naisystävällisen hyvinvointivaltion paradoksaalisuudesta. Paradoksaalista itse tuloksissa on samalla se, että merkkejä paradoksista ei löydy Suomea koskien juuri ylempien toimihenkilöiden keskuudesta, jossa sen erityisesti otaksuttiin ilmenevän. 1970-luvulta 2010-luvulle tullessa ylempien toimihenkilönaisten ja -miesten työelämän laatu on alkanut kaikilla Mustosmäen erottamalla ulottuvuuksilla muistuttaa entistä enemmän toisiaan. Myös merkkejä löystyneestä institutionaalista ankkuroitumisesta ja institutionalisesta välttelystä tutkimus tuo esiin call center

-työntekijöihin ja eräiden muiden uusien palvelujen työntekijöihin kohdistuneen tutkimusartikkelin pohjalta.

Väitöskirjan yhteenveto-osio sisältää kattavan tietopaketin niin työelämän laadun käsitteen historiallisesta kehityksestä 1970-luvulta alkaen kuin teoreettisista viitekehyksistä vertailevaan työelämän laadun tutkimukseen. Tuloksia esitellessään Mustosmäki pystyy hyvin perustelemaan väitettään pohjoismaisen työelämän laadun erityislaatuudesta. Tutkimustulokset ja niistä johdettavat johtopäätökset eivät sisällä mitään suuria yllätyksiä verrattuna alan aiempiin tutkimuksiin. Kaikki tulokset eivät kuitenkaan varauksettomasti tue Mustosmäen lähtöoletuksia. Yksi tällainen on Pohjoismaiden työelämälle ominainen suuri työn voimaperäisyys. Hän antaa poikkeamille erilaisia vaihtoehtoisia selityksiä, mutta on ylipäättään varovainen esittämään vahvoja tulkintoja tilanteissa, joissa tulokset eivät ole lähtöoletusten mukaisia.

Ajatellen Suomessa vilkkaana vellovaa keskustelua työelämän huononemisesta vastaan sen paranemisesta Mustosmäen väitöskirjasta on turha odottaa puoltolausetta ainakaan väitteelle Suomen tai Pohjoismaiden työelämän huononemisesta. Mustosmäki ei ole tämän

työnsä välityksellä kuitenkaan kovin halukas osallistumaan tähän keskusteluun. Viittauksia esimerkiksi Juha Siltalaan, Ari Ojapeltoon tai työn prekarisoitumista käsitteleviin erilaisiin näkemyksiin ei teoksesta löydy. Niiden, jotka ovat kiinnostuneita nimenomaan akateemisen empiirisen työelämän laatu -tutkimuksen ja moninaisen ”työelämän huonontumiskeskustelun” välisistä jännitteistä, kannattaa lukemistoon ottaa lisäksi Pasi Pyöriän (2017) toimittama teos *Työelämän myytit ja todellisuus*.

Tuomo Alasoini